

Doprinosi klajnijanske škole psihoanalitičkoj teoriji tehnike

TATJANA VUKOSAVLJEVIĆ-GVOZDEN

*Odeljenje za psihologiju,
Filozofski fakultet, Beograd*

Doprinosi klajnijanske škole psihoanalitičkoj teoriji tehnike su višestruki. Klajnova je obogatila i proširila koncept transfera. Obraćajući pažnju svakog trenutka na procese projekcije i introjeksijske, pokazala je kako su u transfernom odnosu unutrašnji objektni odnosi i delovi selfa mobilisani projekcijom na analitičara i zatim modifikovani preko interpretacije. Njen značajni sledbenik Bion, kao i drugi autori, isticali su kako projektivna identifikacija analizanta može zaista indukovati kod analitičara osećanja kojih analizant pokušava da se oslobodi, ili navesti analitičara na neko ponašanje. Slično adekvatnoj majci koja kontejnira dečja iskustva, analitičar treba da toleriše ova osećanja, razmišlja o njima i ponudi interpretaciju koja će pružiti smisao iskustvu koje je za analizanta bilo nepodnošljivo ili nesbvatljivo. Uvidanje komunikacionog značaja projektivne identifikacije bitno je doprinelo stavu da kontratransfer ne mora biti prepreka već ključni instrument za rad koji mnogo govori o nivou objektnih odnosa, anksioznosti i odbrana koje u tom trenutku dominiraju kod analizanta. Povećana usredsređenost na transfer i kontratransfer kao i brižljivo istraživanje nesvesnog značenja u "sada-i-ovde" pre bilo kakvog pokušaja rekonstrukcije prošlosti dobilo je na značaju i izvan klajnijanske psihoanalitičke škole. Poslednjih godina to predstavlja opšti trend u savremenoj psihoanalitičkoj teoriji tehnike koja u izvesnoj meri prevazilazi oštre razlike koje su je do tada podvajale.

Ključne reči: klajnijanska škola, psihoanalitička tehnika, transfer, kontratransfer, projektivna identifikacija.

Teorija ličnosti i terapijske tehnike Melani Klajn zasnovana je na Frojdo-
vim nalazima (1920, 1923, 1926, 1933) ali je organizovana oko drugačijeg konsti-
tutivnog elemenata. U Frojdovoj teoriji osoba se tretirala kao zatvoren energetski
sistem. Odnos sa drugim ljudima bio je funkcionalno podređen cilju nagonske
gratifikacije. Prvobitni motiv proizilazi iz napetosti u određenom delu tela i traži
otpuštanje putem specifične telesne aktivnosti, a objekat je samo sredstvo za
rasterećenje ove napetosti. Frojd je smatrao da je objekat "stvoren" iz iskustva
nagonske satisfakcije i frustracije, što znači, zapravo, da nema objekta koji je
inherentan niti je vezanost za ljudsku sredinu predodređena.

Klajnova je nastavila da koristi jezik Frojdove teorije nagona ali je nagon-
ski impuls shvatila na mnogo kompleksniji način. Iako je ukorenjen u telesnim
iskustvima, nagonski impuls nalazi svoju mentalnu ekspresiju preko nesvesnih
fantazija koje neophodno uključuju odnos sa objektima. Za razliku od Frojda,
Klajnova tvrdi da beba od trenutka rođenja ima odnos sa majkom koji je prožet
ljubavlju, mržnjom, anksioznostima i odbranama. Celokupna psihička energija in-
herentno je usmerena i strukturirana: "Nema nagonske težnje, situacije anksi-
oznosti, mentalnog procesa koji ne uključuje objekte, spoljašnje ili unutrašnje,
drugim rečima, objektni odnosi su u centru emocionalnog života" (Klein, 1952b :
53). Objekti su materijal detetovog sveta fantazija i imaju značajnu ulogu van
redukcije telesnih napetosti, što predstavlja novinu u odnosu na Frojdo-
vu teoriju.

Koncepti nesvesne fantazije i unutrašnjih objekata pružili su i moćna kli-
nička oruđa za psihoterapijska istraživanja najranijih objektnih odnosa. Klajnova
je bila ključna figura u pomaku naglaska unutar psihoanalitičke literature ka
proučavanju najranijih odnosa između bebe i majke pre razvoja pune edipalne
konstelacije u kasnijem detinjstvu. Formulacije koje su se ticale primitivnih per-
sekutornih anksioznosti, ranih odbrana kojima dominira cepanje i projekтивna
identifikacija, depresivne anksioznosti i reparacije doprinele su, u ogromnoj meri,
proučavanju dinamičkih procesa unutar celokupnog spektra mentalnog funkcio-
nisanja – od psihotičnog do neurotičnog pola. Razvoj tehnike igre i snažni opisi
podmuklog rada pohlepe i zavisti kao i njihovog centralnog značaja u uspostavl-
ljanju najtvrdokornijih otpora u psihoanalitičkoj situaciji povećali su, sa svoje
strane, opseg i efikasnost psihoanalitičke tehnike.

Sledbenici Klajnovi nastavili su da razvijaju različite aspekte njene teorije.
Bion, verovatno najznačajniji i najoriginalniji sledbenik Klajnovi, pojasnio je sam
način na koji su objektni odnosi značajni za razvoj. Njegova *teorija kontejnera i*
kontejniranog (container-contained theory) (Bion, 1962a) tvrdi da je razvoj
omogućen i posredovan specifičnim odnosom sa spoljašnjim objektom (u opti-
malnom slučaju majkom) koji je zaslužan kako za uspostavljanje emocionalne
stabilnosti, tako i za razvoj kapaciteta za mišljenje.¹ Po Bionovom mišljenju, beba

¹ Prevod Bionovih izraza "container" i "contained" predstavljao je ogroman problem zbog
specifičnog skupa konotacija koje ovi izrazi obuhvataju. Nismo uspeali da nađemo termine u našem jeziku
koji bi verno sačuvali smisao, stoga smo odlučili da izraze "container" i "contained" jednostavno ostavimo
kao "kontejner" i "kontejnirano", a "to contain" kao "kontejnirati". Na drugim mestima dali smo opisne
definicije ovih izraza jer nam se činilo da to povećava razumljivost teksta.

izlazi na kraj sa neizdrživim anksioznostima tako što ih projektuje u majku koja djeluje kao kontejner ovih anksioznosti. To podrazumeva da majka dozvoljava da dete izazove osećanja kod nje, obraduje ih, razmišlja o njima, daje im smisao i nakon toga različitim akcijama ovaj smisao komunicira detetu. U optimalnom slučaju, emocionalna stanja koja beba pobuđuje u svojoj majci putem projektivne identifikacije postaju osnova za njenu intenzivnu identifikaciju sa bebom i omogućavaju joj da bolje razume njene potrebe i da ih adekvatnije zadovolji. Beba tada može ponovo introjektovati anksioznost modifikovanu time što ju je majka kontejnirala, kao i samu majku kao objekat koji je sposoban da kontejnira anksioznost. Nakon toga, slični procesi nastavljaju da se odvijaju unutar bebe, između ega i unutrašnjeg objekta.

Terapijski rad koji je sa teorijskim saznanjima u međuzavisnosti sa recipročnom stimulacijom i uzajamnim unapređivanjem, sadržavao je značajne izmene u odnosu na Frojduvu teoriju tehnike i tehniku ego psihologije predstavnika zvaničnog naslednika Frojдове tehnike. Povećani značaj objektnih odnosa ogledao se, stoga, ne samo u klajnijanskoj teoriji već i terapijskoj tehnici o kojoj je pisano nesrazmerno manje nego o teoriji. Usredsredićemo se na najvažnije promene u klajnijanskoj teoriji tehnike od kojih je svaka ponaosob organizovana oko povećanog značaja objektnih odnosa i pokušati da pokažemo njihov obogaćujući uticaj za razumevanje psihoanalitičkog delovanja. To se odnosi na elaboriranje koncepata transfera i kontratransfera, sadržaja i načina interpretiranja, kao i koncipiranja psihičke promene. Efikasnost klajnijanske tehnike uticala je da neki njeni elementi budu inkorporirani u glavni tok psihoanalitičke savremene terapijske tehnike i da se nekadašnje oštre nesuglasice sa ego psihološkom školom poslednjih godina smanje.

Transfer i kontratransfer

Dok je Frojd u svojoj teoriji naglasak stavio na izolovani organizam, na paradigmu "nagona i odbrane", terapijski koncepti transfera, otpora i kontratransfera pokazali su da je razumevao terapijsku situaciju kao odnos između "dve osobe". Ipak, interakcija u ovom odnosu shvaćena je na dosta jednostavan način. Zadatak je analizanta da asocira i da polako, razrađujući otpore, otkriva razna sećanja ili fantazije. Transfer predstavlja najvažniji otpor sećanju i prorađivanju ali i najznačajniji putokaz za razumevanje starih iskustava. Analitičar, sa svoje strane, koristi vlastite asocijacije da bi razumeo analizantove, uglavnom bez uznemirenosti i snažnih osećanja. Ukoliko se intenzivna osećanja jave mogu se shvatiti samo kao znak njegovih vlastitih neurotičnih konflikata koje je potrebno dalje prorađivati.

Klajnova je na osnovu svog dugotrajnog rada na ranim objektnim odnosima i ranim mentalnim mehanizmima proširila razumevanje prirode transfera i procesa transferiranja. Transfer je videla kao izraz nesvesnih fantazija analizanta, eksternalizacije u analitičkoj situaciji odnosa unutar analizantovog unutrašnjeg

sveta. Unutrašnji svet smatrala je rezultatom dugotrajnog procesa razvoja, proizvodom neprekidne interakcije između nesvesne fantazije, odbrana i iskustava sa spoljašnjom realnošću, kako u prošlosti tako i u sadašnjosti. Od posebnog značaja bilo je uvođenje koncepta projektivne identifikacije (Klein, 1946) u kojoj je cepanje praćeno projekcijom otcepljenih fragmenata koji se zatim pripisuju nekom drugom. Radi se o onipotentnoj fantaziji deteta u kojoj se loši ili dobri delovi selfa ili unutrašnjih objekata sa različitim motivima cepaju i projektuju u spoljašnji objekat pri čemu on postaje identifikovan sa ovim delovima. Sam transfer i proces transferiranja bazirani su najviše na projektivnoj identifikaciji: delovi selfa, impulsa i unutrašnjih objekata projektovani su u analitičara i analizant se zatim ponaša prema analitičaru kao da je to istina.

U svom članku "Poreklo transfera" (1952a) Klajnova ističe veći značaj kao i veće prisustvo transfera nego što se to prethodno shvatalo: "Navikli smo da govorimo o transfernoj situaciji. Ipak, da li uvek imamo na umu fundamentalni značaj ovog pojma? Moje iskustvo govori da je u razmrsivanju detalja u transferu važno razmišljati o totalnoj situaciji koja se prenosi iz prošlosti u sadašnjost, kao i o osećanjima, odbranama i objektnim odnosima" (Klein, 1952a: 55). Nastavila je da opisuje kako se mnogo godina transfer shvatao samo preko direktnog pominjanja analitičara, i kako je to nedovoljno jer najrazličitije priče, na primer o svakodnevicima, drugim ljudima i sl. pružaju ključ za razumevanje nesvesnih anksioznosti analizanta koje su pokrenute u transfernoj situaciji. Obzirom da nesvesna fantazija uvek deluje, sa primarnim objektima i određenom porcijom nezadovoljenog libida, transfer *mora* biti prisutan stalno i celokupan asocijativni tok u vezi je sa njim, bez obzira koliko je ta veza udaljena od svesnog.

Na primer, jedan analizant počeo je svoju seansu ponedeljkom pričajući prvih 15 minuta o tome kako je ljut na medicinsku sestru u Domu zdravlja koja je, dok ga je grlo strašno bolelo, bila zabavljena ćaskanjem preko telefona i dugo nije otvorila šalter. On je izrazio tom pričom, kako se tokom seanse ispostavilo, nešto što je bilo aktuelno tog trenutka u terapijskom odnosu. U njegovom doživljaju vikend je bio veoma dug. Bio je veoma ljut na analitičarku jer ga je provela "uživajući" u vlastitim aktivnostima, "ne brinući o njemu" i ostavljajući ga da čeka bez obzira na njegovu depresiju. Kritikujući medicinsku sestru on je nivo anksioznosti u terapijskom odnosu, tj. "sada-i-ovde" kontrolisao i svodio na podnošljivu meru iz mnoštva razloga – posebno osećanja poniženosti i inferiornosti, koje je trebalo istražiti.

Klajnova je naglašavala da je transfer ukorenjen u najranije stupnjeve razvoja i u duboke slojeve nesvesnog tako da se celokupni kompleksni sistem najranijih objektnih odnosa, fantazija, anksioznosti i odbrana od njih, neminovno ispoljava u odnosu sa analitičarem. To se odnosi na dve glavne pozicije koje je opisala: ranu paranoidno-shizoidnu u kojoj beba koristi mehanizme cepanja i projektivne identifikacije tako da njeni objekti, delovi selfa i impulsi bivaju otcepljeni i projektovani, kao i na depresivnu u kojoj beba počinje da se odnosi prema celovitom, realnijem objektu sa ambivalencijom, brigom i krivicom. Smatrala je da

se projektivna identifikacija analizanta odvija na nivou nesvesne fantazije i da realni objekat, tj. analitičar, nije pod njegovim uticajem.

Međutim, razvoj klajnijanske misli pomerio je pažnju sa aspekata koji su intrapsihički i bazirani na fantaziji na kompleksne vidove terapijske i vanterapijske interakcije u kojima su recipročno aktivirani procesi internalizacije i eksternalizacije. Pola Hajman ukazala je među prvima na korisnost analitičarevog kontratransfera: "Zastupam tezu da analitičarev emocionalni odgovor na pacijenta unutar analitičke situacije predstavlja jedan od najvažnijih oruđa za rad... instrument za istraživanje pacijentovog nesvesnog" (Heimann, 1950: 81). Ipak, Hajmanova nije povezala kontratransfer sa projektivnom identifikacijom. To su učinili Grinberg (Greenberg, 1962) i Racker (Racker, 1968) koji su pojasnili da kontratransfer analitičara predstavlja reakciju na projektivnu identifikaciju analizanta i kada je obrađen može predstavljati ključ za razumevanje nesvesnih procesa analizanta, naročito njegovih transfernih reakcija.²

Najznačajniju i najtemeljniju ekstenziju pojma projektivne identifikacije nalazimo kod Biona (1957, 1959, 1962a, 1962b) koji je u seriji članaka objavljenih tokom pedesetih i šezdesetih godina napravio razliku između normalne i patološke projektivne identifikacije i naglasio njen komunikacioni značaj. Smatrao je da projektivna identifikacija pored toga što predstavlja jedan od prvih mehanizama odbrane predstavlja i prvi oblik komunikacije između majke i deteta. Kao što smo već pominjali, Bion u svojoj teoriji kontejnera i kontejniranog opisuje projektivnu identifikaciju kao da se eksternalizacije delova selfa ili unutrašnjeg objekta javljaju direktno u spoljašnjem objektu, gotovo kao da su bukvalno "stavljani u objekat" (Bion, 1962a, 1962b). Ova teorija doprinosi razjašnjavanju ne samo ranog razvoja već i onoga što se dešava u analitičkoj situaciji.

Analitička situacija može se opisati kao pokušaj da se analizantu pruži doživljaj da se nalazi unutar sigurnog mesta gde može naći značenje onoga što je prethodno izgledalo besmisleno ili zastrašujuće. U terapijskom odnosu između analitičara i analizanta, kao i u odnosu majke i deteta, projektivna identifikacije od izuzetnog je značaja jer se njome komuniciraju različita rana i nesymbolizovana iskustva. Analitičareva sposobnost da kontejnira analizantova osećanja, tj. sposobnost da ih prima, toleriše i razmišlja o njima i da, zatim, analizantu prenese svoje razumevanje u obliku interpretacije, analogna je funkciji majke tokom ranog razvoja. Dobijajući adekvatnu interpretaciju analizant ne samo što introjektuje svoja osećanja u modifikovanom obliku već i analitičara kao objekat koji može da razume i koji na taj način postaje izvor unutrašnje stabilnosti.

² Sama Klajnova ovom gledištu nije bila sklona i pokazivala je izvesnu vrstu bojazni da će širenje koncepta projektivne identifikacije dovesti do zloupotreba. Poznata je anegdota o mladom analitičaru koji joj je u superviziji rekao da se tokom seanse osećao konfuzno i da je stoga analizantu interpretirao da je svoju konfuziju projektovao u njega (aludirajući da ga je analizant "napravio" konfuznim). Ona je to ljubazno ali odlučno prokomentarisala: "Ne dragi, vi ste bili konfuzni, a ne pacijent" (Spillius, 1983). Uprkos ovakvom njenom stavu, njeni saradnici bivali su sve uvereniji da su analitičareva osećanja, čak i kada su veoma snažna, potencijalno korisno oruđe za razumevanje analizanta i razvijali su i obogaćivali ovo gledište.

Dopunjujući Biona, Džozefova (Joseph, 1975, 1978, 1983) elaborirala je mnoštvo načina na koje analitičar može biti uvučen u odigravanje ovih projekcija umesto da ih toleriše i misli o njima i nakon toga interpretira. Analizant koji funkcioniše pretežno na nivou shizo-paranoidne pozicije konstantnim cepanjem različitih delova selfa kao i ekscesivnom upotrebom projektivne identifikacije pokušavaju da uvuku analitičara u sopstveni odbrambeni sistem, što može da rezultira nekom vrstom aktinga auta od strane analitičara. Interpretativni pokušaj analitičara da locira i vrati nazad delove ličnosti izgubljene usled projekcije, nužno dovodi do otpora, obzirom da je doživljen kao pretnja celokupnoj psihičkoj ravnoteži individue. Mogućnost da se primi razumevanje kroz interpretaciju zahteva funkcionisanje na nivou depresivne pozicije. Tada je analizant u stanju da misli i diskutuje o interpretacijama analitičara.

Uviđanje da projektivna identifikacija ima značajan komunikacioni potencijal, pored toga što je mehanizam odbrane, bitno je doprinelo stavu da osećanja i stanja svesti koje analitičar ima u kontaktu sa analizantom mogu postati baza za razumevanje i da kontratransfer ne mora biti prepreka već ključni instrument za rad. Analitičar koji je u kontaktu sa analizantom u najvećem broju slučajeva će primiti projekciju analizantovog vlastitog iskustva i tada u sebi doživeti analizantova projektovana osećanja ili rezultate svoje vlastite odbrambenosti od takvih osećanja. Na primer, ako analizant projektuje krivicu analitičar se može osećati krivim, odgovornim, neadekvatnim, ili, zbog sopstvene defanzivnosti, može osećati potrebu da se opravdava i protestuje. Analitičar je u poziciji da ima znanje "iz prve ruke" o analizantovim iskustvima mada ovo znanje može biti lako zamagljeno njegovim vlastitim odbrambenim distorzijama.

Upotreba kontratransfera kao oruđa za razumevanje analizanta ima poseban značaj kada se radi o veoma ranim infantilnim iskustvima, "bezimenim" osećanjima koja su se pojavila pre pojave govora i koja su često vezana za katastrofičan slom u komunikaciji koji se desio veoma rano između majke i deteta. Osobe sa teškim poremećajima ličnosti, kao i psihotične osobe, uglavnom koriste mehanizam projektivne identifikacije kako bi izrazile veoma rana osećanja i primitivna stanja koja ne mogu drugačije da komuniciraju i prenesu osim čineći da ih analitičar doživi. Usled toga, analitičar je u radu sa njima često preplavljen veoma primitivnim, nepodnošljivim, haotičnim, destruktivnim ili erotskim osećanjima koja je teško podneti. Kada je analizant bliži depresivnoj poziciji analitičar će manje osećati da je nesvesno uključen i manipulisan i analiza će biti više scena za razumevanje nego za akciju.

Iz savremene klajnijanske perspektive psihoanaliza, dakle, predstavlja arenu u kojoj se dve osobe bore da organizuju i načine smislenim analizantov afektivni život u koji je analitičar neizbežno i korisno uvučen. Analizant ne samo što opaža analitičara na iskrivljen način – kao što tvrdi klasična teorija, već on nešto "čini" analitičaru, projektuje "u njega" a ne "na njega" na način koji snažno utiče na analitičareva osećanja i ponašanje. Analitičar rezonira sa analizantovim stanjima i često kontejnira intenzivne anksioznosti i remeteća stanja svesti i to predstavlja izuzetno važan deo terapijske akcije, posebno u radu sa teškim pore-

mećajima ličnosti. Ipak, preporučuje se značajan oprez u korišćenju vlastitih osećanja da bi se razumela analizantova. Analitičareva sopstvena osećanja samo su vodič kroz analizantovo iskustvo i moraju biti proveravana korišćenjem analizantovih asocijacija da bi se iznašao stvarni smisao analitičarevog iskustva sa analizantom.

Interpretacija

Svi doprinosi Klajnove psihoanalitičkoj tehnici potiču iz njene primarne zainteresovanosti za anksioznost i, posebno, za psihološki sadržaj koji je u vezi sa anksioznošću. Njena tehnika stavlja akcenat na fantazije koje su uvek u vezi sa objektima pre nego na nagonne snage koje su Frojd i ego psiholozi proučavali. To je dovelo do značajnih razlika sa ego-psihološkom školom psihoanalize koje su više decenija izazivale polemike. Budući da je u svetu fantazije analizanta najznačajnija figura ličnost analitičara, u klajnijanskoj tehnici interpretacija transfera često je značajnija nego u klasičnoj. Zatim, Klajnova je verovala da analitičar mora davati duboke interpretacije koje lociraju nivo anksioznosti da bi se uspostavila i održala analitička situacija, za razliku od klasične tehnike koja je nalagala oprezno kretanje "od površine ka dubini", od otpora i odbrana ka nagonnim impulsima. U klasičnoj tehnici trebalo je identifikovati derivate nagona koji su na površini ali još uvek nisu sasvim svesni i interpretirati odbrane koje onemogućavaju njihovo infiltriranje u svesnost (Fenichel, 1941). Interpretacije Klajnove ticala su se ranih situacija koje provociraju anksioznost i bile su "duboke" u tom smislu što su pokušavale da dotaknu anksioznost koja je ležala ispod odbrana.

Ubedenost Klajnove u opravdanost vlastitog načina interpretiranja potiče iz pozitivnih iskustava iz terapija veoma male i često veoma poremećene dece. Klajnova je veoma rano uočila da interpretacija modifikuje anksioznost stoga je interpretirala često i na veoma originalan i samopouzdan način. Slučaj Rite koju je analizirala 1923. godine posebno je slikovit (prema Etchegoyen, 1991). Na prvoj seansi, čim su ostale same, devojčica je postala uplašena, uporno je ćutala i zatim zatražila da izađe u baštu. Klajnova se složila i kada su izašle, videvši da je Rita postala mirnija i uzevši u obzir neke asocijacije, rekla da misli da se Rita plaši da će joj ona (Klajnova) nešto uraditi dok su same u sobi. Taj strah je zatim povezala sa Ritinim noćnim strahovima da će je zla žena napasti u krevetu. Nekoliko minuta kasnije, Rita se sa poverenjem vratila u sobu. Ova interpretacija predstavlja značajnu novinu u odnosu na metode Ane Frojd (Freud, A., 1927) koja je smatrala da je veoma opasno detetu interpretirati duboke anksioznosti. Ona, takođe, sadrži sve buduće karakteristike klajnijanskih interpretacija: usmerava se direktno na anksioznost, odnosi se na transfer – uključujući i onaj negativan, i sve to povezuje sa simptomom i konfliktom.

Interpretacija anksioznosti koje su prisutne u transferu ostala je osnovno oruđe klajnijanske analize – od samih njenih početaka pa do današnjih dana i to duž čitavog spektra od neurotičnih do psihotičnih poremećaja. Značajna prakti-

čna posledica ove tehnike bilo je unapređenje terapijskog rada sa veoma poremećenim pacijentima i time širenje spektra poremećaja na koje psihoanaliza uspešno terapijski deluje. Upravo sa najtežim pacijentima klajnijanska tehnika najubedljivije je pokazala svoju efikasnost i kreativnost. Dok su američki autori pokušavali da rade sa teškim karakternim i psihotičnim poremećajima koristeći različite modifikacije u tehnici – oslanjajući se na pozitivan transfer i osnažujući zdravije delove ega sa ciljem da postanu dominantni u odnosu na psihotični deo (Jacobson, 1967), klajnijanski analitičari radili su sa ovakvim pacijentima samo uz minimalna odstupanja od striktno analitičke tehnike. Na primer, Sigelova (1986a) navodi slučaj shizofrenog pacijenta sa kojim je zadržala analitički stav i interpretirala materijal i odbrane koje su se ticale kako pozitivnog, tako i negativnog transfera. Analiza ovog pacijenta razlikovala se od analize neurotične osobe samo po tome što je u ranim stupnjevima analitičarka morala da ode u bolnicu da bi ga videla i što on tada nije ležao na kauču. Način interpretiranja bio je takođe različit u odnosu na tretman neurotičnih osoba. Analitičarka je morala voditi računa o konkretnosti mišljenja koja kod ovakvih pacijenata dominira. Psihotični pacijent sklon je da doživi analitičara koji interpretira progonilačku anksioznost kao da ga bukvalno i konkretno napada ili seksualnost kao da ga zavodi. On je takođe sklon da veruje da analitičar interpretacijama stavlja u njega vlastite neželjene delove i da ga čini ludim. Ovakva konkretnost mišljenja, kao i konfuzija između selfa i ne-selfa, mora stoga postati centralni predmet analize.

Bionove formulacije koje su se ticale patoloških vidova projektivne identifikacije (Bion, 1957) i napada na značenja i veze (Bion, 1959), dodatno su osvetlile procese koji se dešavaju u tretmanu ovih pacijenata. Besmislenost komunikacije stvara aktivna destrukcija značenja, a mučna osećanja koja nastaju u produženom kontaktu sa ovim osobama produkt su primitivnih napora sa njihove strane da evakušu sopstvena zastrašujuća stanja. Analitičar kontejnira ova stanja, tj. prima ih, toleriše, obrađuje, razmišlja o njima i konačno interpretira i to predstavlja osnovni vid terapijske akcije.

Savremeni klajnijanski autori baziraju svoja terapijska nastojanja na radovima Biona i Sigelove, ali su nastavili da unapređuju i rafiniraju teoriju tehnike. Sadašnju fazu klajnijanske analize najbolje predstavlja rad Beti Džozef i grupe analitičara koja je manje ili više povezana sa njom. Ta grupa uključuje autore kao što su Džon Štajner, Edna O'Šonesi, Irma Brenman Pik, Elizabet Spilijus, Rut Malkolm i Ronald Briton koji su učestvovali u pisanju dva volumena "Melani Klajn danas" (Spillius, 1988). Iako ovi autori nisu napravili velike promene u bazičnim konceptima, razlike u odnosu na tehniku Klajnovu zahvatile su više različitih aspekata.

Kao što smo već pominjali, kontratransfer se smatra nezamenljivom formom komunikacije i sakupljanja informacija. Postoji opšta saglasnost da analitizanti mnogo toga u seansi saopštavaju ne sadržajem reči već celokupnim ponašanjem koje teži da indukuje određena osećanja kod analitičara ili da ga navede na neku akciju kojom bi se, uglavnom, opstruiralo razumevanje. U skladu sa teorijom kontejniranja, analitičar ima zadatak da prihvati transferni pritisak koji čini

analizant, kao i indukovana kontratransferna osećanja, da ih bude svestan, toleriše, razmišlja o njima i da zatim napravi preciznu interpretaciju onoga što se dešava. Edne O'Sonesi piše: "Tokom poslednjih pedeset godina, psihoanalitičari su promenili svoje viđenje svog vlastitog metoda. Danas se široko smatra da, umesto da se odnose na pacijentovu intrapsihičku dinamiku, interpretacije treba da budu o interakciji pacijenta i analitičara na intrapsihičkom nivou" (O'Shaughnessy, 1983: 281). Bazični cilj jeste otkriti gde je živ, trenutni, emocionalni kontakt između analizanta i analitičara, što je preduslov za stvarno razumevanje.

Dalje, savremeni klajnijanci su, u poređenju sa Klajnovom, smanjili značaj detaljne rekonstrukcije rane razvojne istorije. Oni se umesto toga fokusiraju na variranja nesvesne fantazije "sada-i-ovde" u terapijskoj situaciji. Rana razvojna iskustva značajna su utoliko što utiču na nesvesna značenja u "sada-i-ovde". Primarna zainteresovanost usmerena je na fenomenologiju unutrašnjeg sveta i načine na koji on igra ulogu u sadašnjim odnosima sa spoljašnjim svetom. Na primer, ako analizant govori o nečemu iz prošlosti potrebno je istražiti kakvu funkciju pominjanje prošlosti ima u unutrašnjem svetu fantazija koje se tiču nečega što se dešava "sada-i-ovde", tj. trenutno postojeće transferno-kontratransferne konfiguracije.

Na kraju, promena u odnosu na tehniku Klajnove ticala se *sadržaja* kao samog *načina* na koji se daju interpretacije u ovoj školi. Savremeni klajnijanski analitičari ne naglašavaju konstantno delove tela kao primitivno shvaćene parcijalne objekte već se više fokusiraju na ono što bi se nazvalo funkcionisanje organa kao što je, na primer, unošenje ili pražnjenje, kao i na kognitivne funkcije kao što su npr. mišljenje, razumevanje, povezivanje, pamćenje. Destruktivnost, zavist i sl. interpretiraju se na "svarljiviji" način. Ovi analitičari izbegavaju da se upuste u brze interpretacije manifestnog sadržaja već pažljivo odmeravaju brzinu i kvantitet interpretacija i u većoj meri se oslanjaju na pokazatelje koji su u tom trenutku vidljivi. Time su neutralisane zamerke ego psihologa da klajnijanci preterano interpretiraju i preplavljuju analizante pojmovima koji oni jedva mogu razumeti ili koristiti.

Klinički primer

Suptilnost i tananost sa kojom savremeni klajnijanski analitičari slušaju sve moguće aspekte asocijacija svojih analizanata i svojih vlastitih odgovora na njih, kao i odgovora analizanata koji slede njihove intervencije ostavlja snažan utisak. Kao ilustracija poslužiće fragment iz članka Džozefove (Joseph, 1987) koji na veoma plastičan način pokazuje dejstvo projektivne identifikacije na analitičara, kao i način na koji se rukuje sa njom.

Ova analitičarka nas izveštava o svom analizantu N., koji je kod nje bio više godina u analizi i koji se tokom terapije oženio. Obzirom da mu je žena bila značajno mlađa, nekoliko nedelja kasnije postao je zabrinut za svoju seksualnu zainteresovanost i potenciju. Seansu ponedeljkom započeo je govoreći da oseća

da "seksualne stvari" nikada neće biti u redu. U nedelju je vodio ljubav sa ženom, ali je, nekako, morao na to da se natera. Znao je da to nije sasvim u redu. Njegova žena to je takođe primetila i komentarisala. Još malo je pričao o tome i objasnio da su otišli izvan Londona na zabavu, nameravajući da prespavaju u nekom obližnjem hotelu, ali pošto nisu našli ništa dovoljno lepo kasno su se vratili kući.

Džozefova dalje piše da je imala utisak da joj on prenosi tihu, tužnu nelagodnost koja je vodila očajanju, i istakla mu je da joj prenosi veliku dugotrajnu beznadežnost i očajanje, bez nade za budućnost. N. je odgovorio da pretpostavlja da se osećao napuštenim, i povezoao to sa prilično korisnom i živom seansom od prethodnog petka (aludirajući da mu je odvajanje od terapeuta tokom vikenda teško palo). Dodao je da mu je ta ideja, kada ju je izgovorio, postala sasvim mrtva i prazna. Džozefova je pokušala da to razmotri sa njim, on se složio, komentarišući da pretpostavlja da je počeo da napada analizu (zbog odvajanja tokom vikenda).

Džozefova dalje piše: *"Osećanje u seansi sada je bilo grozno; N. je očigledno pokušavao da nađe nekakav smisao i sam je pominjao analitičke stvari koje su mogle biti tačne i koje su se mogle videti iz materijala – npr. u vezi sa seansom od petka, ali pošto su izgledale prazne i ni od kakve pomoći, činilo mi se da stavlja očajanje u mene, ne samo u vezi sa stvarnošću njegovog braka i potencije, već takođe u vezi sa njegovom analizom, na što je ukazivao, npr., beskoristan i sada nekako irelevantan komentar o tome kako je bio napušten. N. je porekao moju interpretaciju o svom očaju u vezi napretka u analizi, ali na takav način, kako mi je izgledalo, kao da me ohrabruje da napravim pogrešne interpretacije i prihvatim njegove pseudo-interpretacije kao da verujem u njih, istovremeno znajući da nas one nikuda neće odvesti. Neko vreme je pričao neodređeno o tome, začutao i rekao: "Slušao sam vaš glas, boja se menja kod različitih glasova. V. (njegova žena), koja je mlada pravi više zvukova u sekundi, stariji glasovi su dublji zbog toga što prave manje zvukova u sekundi, itd." Ukazala sam mu na to da se uplašio, da sam mu pokazala zvukom svog glasa, pre nego svojim rečima, da ne mogu da podnesem stepen njegove beznadežnosti i sumnji u mene, u odnosu na to šta možemo da postignemo u analizi i samim tim u njegovom životu, i da ću mu podvaliti i na neki način pokušati da ga ohrabrim. Pitala sam se da li je možda osećao da sam u seansi promenila svoj glas da bih zvučala više ohrabrujuće i ohrabreno, umesto da izdržim očajanje koje mi je izrazio. Tada je moj pacijent napravio kontakt i izjavio, sa izvesnim olakšanjem da bi, da sam ga nekako ohrabrila, sve ono što je u dubini otpalo iz analize"* (Joseph, 1987 : 175-176).

Džozefova je u članku nastavila da obrazlaže kako je prirodu analizantove komunikacije mogla da razume najviše preko kontratransfera i načina na koji je on govorio i time izazivao kod nje određena osećanja. Izgleda da je analizant nesvesno pokušavao da je načini očajnom istovremeno je navodeći da veruje da je

„sve u redu“, tj. da su interpretacije koje su prazne zapravo smislone i da se analiza odvija na zadovoljavajući način. To znači da N. nije projektovao u nju samo vlastito očajanje već i odbrane od njega u vidu lažnog razuveravanja i poricanja koje su imale za cilj da se analitičarka sa njima usaglasi. Džozefova smatra da ju je analizant video u svetlu svog unutrašnjeg objekta – verovatno majke, koju je doživljavao kao ljubaznu, ali slabu i nesposobnu da izdrži jaka osećanja. Pošto je ona sama, kao analitičar, drugačije reagovala – izdržala i razumela njegove projekcije, tj. kontejnirala ih umesto da ih „odigra“, to mu je dalo osnovu da se identifikuje sa jačim objektom i da sam postane snažniji. Nakon toga usledio je izvestan pomak ka depresivnoj poziciji, krivici i brizi za ono što je činio analitičaru.

Psihicka promena

Po klasičnoj Frojdovoj teoriji (1923, 1926, 1933) problemi analizanta leže u nesvesnom konfliktu koji dovodi do stvaranja simptoma kao kompromisa između potisnutih nagonskih želja i odbrana od njih. U analizi ovaj konflikt se ponavlja kroz transforni odnos sa analitičarem što pruža šansu za sticanje uvida u njegovo poreklo i prirodu i omogućava njegovo prevladavanje. Konačan cilj psihoanalize je povećanje snage ega u odnosu na superego, id i spoljašnji svet.

Konflikt u klajnijanskoj školi ostaje od centralnog značaja, ali je njegova priroda u velikoj meri promenjena opisima primitivnih objektnih odnosa, anksioznosti i odbrana. Posebno je bilo značajno otkriće shizoidnih mehanizama – cepanja i projektivne identifikacije. Rezultati ovih odbrambenih operacija uvek podrazumevaju osiromašenje selfa i zamagljivanje njegovih granica sa objektima koji se doživljavaju kao da sadrže delove selfa kojih se osoba odrekla. Cilj psihoanalize je reintegracija ovih ocepjenih i projektovanih delova čime se postiže integrisanija struktura koja formira konzistentnije granice selfa, realističniji i stabilniji osećaj identiteta kao i realističnije i celovitije odnose sa drugim ljudima. Klajnova je to izrazila preko prvih anksioznosti koje se doživljavaju: „... moj pristup problemu završavanja analize deteta kao i odrasle osobe može se definisati na sledeći način: progonilačke i depresivne anksioznosti moraju biti dovoljno redukovane, i tako – po mom mišljenju – unapred pretpostavljaju analizu prvog iskustva tugovanja“ (Klein, 1950 : 45).

Klasično klajnijansko gledište naglašava da je uvid preduslov za bilo kakvu trajnu promenu ličnosti koja se postiže u analizi. Pod uvidom se podrazumeva sticanje znanja o vlastitom nesvesnom preko svesnog doživljavanja i verbalnog ekspliciranja prethodno nesvesnih procesa. Takav uvid može biti doživljen samo u transfornom odnosu u kome analizant može na specifičan način iskazati svoja prošla i sadašnja iskustva, realna i fantazirana. Pokazali smo kako su u transfornom odnosu unutrašnji objektni odnosi projektovani na analitičara čiji je zadatak da razume ovaj proces i da ga interpretira analizantu sa ciljem da mu olakša dolaženje do uvida. Hana Sigel na veoma jasan način obrazlaže kako dalje iz

kontratransferu dobilo je na značaju i izvan klajnijanske psihoanalitičke škole (Kernberg, 1993). Postoji opšta tendencija prema ranijoj i detaljnijoj interpretaciji transfera i povećanom fokusu na centralnosti analize transfera u svim psihoanalitičkim pristupima (osim, možda, lakanovskom). Povećani naglasak i rano fokusiranje na transfer pomera stoga tehniku ego psihologije bliže klajnijanskoj teoriji tehnike.

Uviđanje da projektivna identifikacija ima značajan komunikacioni potencijal, pored toga što je mehanizam odbrane, bitno je doprinelo stavu da osećanja koja analitičar ima u kontaktu sa analizantom mogu postati baza za razumevanje i da kontratransfer ne mora biti prepreka već ključni instrument za rad. Upotreba kontratransfera analitičara tokom vremena široko je prihvaćena i razvijana radom mnogih analitičara unutar i izvan klajnijanske škole (Kernberg, 1975, Sandler, 1976, Ogden, 1979, Rosenfeld, 1987, Tansey, Burke, 1989). Načinjen je, stoga, jasan pomak od negativnog (čak možda i fobičnog) stava prema kontratransferu koji je počivao na pretpostavljenom gledištu o analitičarevim nerešenim neurotičnim konfliktima, ka shvatanju da je on značajan instrument za istraživanje transfera i totalne interakcije analizant-analitičar. Usmerenost na analizu transfera i kontratransfera jasno iziskuje fokus na nesvesna značenja u "sada-i-ovde". U savremenoj psihoanalizi, bez obzira na školu, u porastu je trend da se brižljivo istraže nesvesna značenja u "sada-i-ovde" pre bilo kakvog pokušaja rekonstrukcija prošlosti (Schafer, 1994).

Naravno, desio se i komplementarni pokret među klajnijancima koji indikuje da ovi autori sa više opreza interpretiraju transfer. Kao što smo pominjali, savremeni klajnijanski analitičari postepeno analiziraju analizantov asocijativni materijal i izostavljaju direktna pominjanja genetičkog materijala u ranim stajevima transfernih interpretacija. Sem toga, rad Rozenfelda (Rosenfeld, 1987) i Džozefove (Joseph, 1989) ukazuje da klajnijanski analitičari poklanjaju veću pažnju analizi karakternih otpora i njihovog odnosa sa transferom. Oni su u većoj meri od Klajnove usredsređeni na sistematsku analizu trajnih i rigidnih obrazaca doživljavanja i ponašanja koji su na suptilan, ali hroničan način prisutni u različitim aspektima terapijske interakcije, posebno u radu sa narcističkim i graničnim organizacijama ličnosti. Time se klajnijanska tehnika, izgleda, pomerila ka tehnici ego psihologije koja je oduvek naglašavala važnost veoma temeljne analize karakternih otpora.

Povećana usredsređenost na transfer i kontratransfer, brižljivo istraživanje nesvesnog značenja u "sada-i-ovde" i fokusiranje na analizu analizantovih trajnih i rigidnih karakteroloških crta predstavlja opšti trend u savremenoj psihoanalitičkoj teoriji tehnike koja poslednjih godina prevazilazi oštre razlike koje su je do tada podvajale. Ipak, neke razlike preostaju. Suprotno poziciji koju zauzimaju klajnijanski autori, mnogi ego psihološki autori smatraju da ne treba sve što pacijent unosi u analizu tretirati kao transfer (Sandler, 1992). Neki autori unutar Ego psihologije (Gill, Hoffman, 1982), i Interpersonalne psihoanalize (Mitchell, 1988) smatraju da sam transfer nije ekskluzivna kreacija analizanta koja nastaje ponavljanjem u "sada-i-ovde" patogenih konflikata i objektnih odnosa iz prošlosti, već

da u njegovoj prirodi igra značajnu ulogu i sama ličnost analitičara. Neki autori unutar Nezavisne škole (Bollas, 1992) i Self psihologije (Bacal, 1990) smatraju da terapijski efekat u psihoanalizi ne potiče najviše iz interpretacija već je rezultat novog emocionalnog iskustva unutar terapijskog odnosa koje omogućava kompenzaciju razvojnih zastoja i olakšava nastavljanje razvoja. Možemo stoga zaključiti da doprinosi klajnijanske škole koji snažno pomažu da rad sa analizantima dobije na efikasnosti i dubini i koji ostaju, kao takvi, utkani u glavni tok savremene psihoanalitičke teorije tehnike, ostavljaju, takođe, otvorenim pomenute razlike koje iziskuju dalja istraživanja.

Reference

- Bacal, H. (1990): The elements of a corrective selfobject experience. *Psychoanal. Inq.* 4, 347-373.
- Bion, W. R. (1957): Differentiation of the psychotic from non-psychotic personalities, u: *Second Thoughts, Selected papers on psychoanalysis*, London: Maresfield Library, 1987.
- Bion, W. R. (1959): Attacks on linking, u: *Second Thoughts, Selected papers on psychoanalysis*, London: Maresfield Library, 1987.
- Bion, W. R. (1962a): *Learning from Experience*. London, William Heinemann.
- Bion, W. R. (1962b): A theory of thinking, u: *Second Thoughts, Selected papers on psychoanalysis*, London: Maresfield Library, 1987.
- Bollas, C. (1992): *Being a Character*. New York, Hill and Wang.
- Etchegoyen, R. H. (1991): *The Fundamentals of Psychoanalytic Technique*. London and New York: Karnac Books.
- Fenichel, O. (1941): *Problems of Psychoanalytic Technique*. New York: The Psychoanalytic Quarterly, Inc.
- Freud, A. (1927): Four lectures on child analysis, u: *The writings of Anna Freud*, vol. 1. New York: International University Press, 1974.
- Freud, S. (1920): Beyond the pleasure principle. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, 18, 3-64. London: Hogarth Press, 1953-1974 (SE).
- Freud, S. (1923): The ego and the id. *Standard Edition*, 19, 1-66.
- Freud, S. (1926): Inhibitions, symptoms and anxiety. *Standard Edition*, 20, 75-175.
- Freud, S. (1933): New introductory lectures on psychoanalysis. *Standard Edition*. 22, 1-182.
- Gill, M. M., Hoffman, I. Z. (1982): *Analysis of Transference*, vol.I. New York: International University Press

- Grinberg, L. (1962): On a specific aspect of countertransference due to the patient's projective identification, *International Journal of Psychoanalysis*, 76, 43-49.
- Heimann, P. (1950): On countertransference, *International Journal of Psychoanalysis*, 31, 81-84.
- Jacobson, E. (1967): *Psychotic Conflict and Reality*. New York, International University Press.
- Joseph, B. (1975): The patient who is difficult to reach, u: M. Feldman, E. B. Spillius (Eds.) *Psychic Equilibrium and Psychic Change, Selected papers of Betty Joseph*. London and New York: Tavistock/Routledge, 1989.
- Joseph, B. (1982): Addiction to near death, u: M. Feldman, E. B. Spillius (Eds.) *Psychic Equilibrium and Psychic Change, Selected papers of Betty Joseph*. Routledge. London and New York: Tavistock/Routledge, 1989.
- Joseph, B. (1983): On understanding and non understanding: some technical issues, u: M. Feldman, E. B. Spillius (Eds.) *Psychic Equilibrium and Psychic Change, Selected papers of Betty Joseph*. London and New York: Tavistock/Routledge, 1989.
- Joseph, B. (1987): Projective identification: some clinical aspects, u: M. Feldman, E. B. Spillius (Eds.) *Psychic Equilibrium and Psychic Change, Selected papers of Betty Joseph*. London and New York: Tavistock/Routledge, 1989.
- Kernberg, O. (1975): *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*, London and New York: Jason Aronson Inc.
- Kernberg, O. (1993): Convergences and divergences in contemporary psychoanalytic technique. *International Journal of Psychoanalysis*, 74: 659-672.
- Klein, M. (1946): Notes on some schizoid mechanisms, u: *Envy and Gratitude and Other Works, 1946-1963*. New York: Delacorte Press, 1975.
- Klein, M. (1950): On the criteria for the termination of a psychoanalysis, u: *The Writings of Melanie Klein*, vol.3, London: Hogarth Press.
- Klein, M. (1952a): The origins of transference, u: *Envy and Gratitude and Other Works, 1946-1963*. New York: Delacorte Press, 1975.
- Klein, M. (1952b): On observing the behaviour of young infants, u: *Envy and Gratitude and Other Works, 1946-1963*. New York: Delacorte Press, 1975.
- Mitchell, S. A. (1988): *Relational Concepts in Psychoanalysis*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ogden, T. (1979): On projective identification. *International Journal of Psychoanalysis*, 60, 457-573.
- O'Shaughnessy, E. (1983): On words and working through, *International Journal of Psychoanalysis*, 64, 281-289.
- Racker, H. (1968): *Transference and Countertransference*. London: Maresfield Library.
- Rosenfeld, H. A. (1987): *Impasse and Interpretation*. London: Tavistock Publications.

- Sandler, J. (1976): Countertransference and role responsiveness, *International Review of Psychoanalysis*, 3, 43-47.
- Sandler, J., Dare, C., Holder, A. (1992): *The Patient and the Analyst*. Madison, CT, International University Press.
- Schafer, R. (1994): The contemporary Kleinians of London. *International Journal of Psychoanalysis*. 63, 409-432.
- Segal, H. (1957): Notes on symbol formation. *International Journal of Psychoanalysis*. 38, 457-473.
- Segal, H. (1986a): Some aspects of the analysis of a schizophrenic, u: *Delusion and Artistic Creativity and Other Psychoanalytic Essays*, London: Free Association Books.
- Segal, H. (1986b): The curative factors in psychoanalysis, u: *Delusion and Artistic Creativity and Other Psychoanalytic Essays*, London: Free Association Books.
- Spillius, B. E. (1983): Some developments from the work of M. Klein. *International Journal of Psychoanalysis*. 18, 321-332.
- Spillius, E. B. (1988): *Melanie Klein Today. Developments in Theory and Practice*. Vols. I i II. London and New York: Tavistock/Routledge.
- Steiner, J. (1996): The aim of psychoanalysis in theory and in practice. *International Journal of Psychoanalysis*. 77, 1073-1083.
- Tansey, M. J. Burke, W. F. (1989): *Understanding Countertransference: From Projective Identification to Empathy*. Hillsdale, New York: The Analytic Press.

Contribution of Kleinian School to Psychoanalytical Theory of Technique

TATJANA VUKOSAVLJEVIĆ-GVOZDEN

Melany Klein has enriched and expanded the concept of transfer. Addressing the issues of the projection and introjection processes, she has shown that in the transfer process the internal object relations and parts of self are mobilized by projection on the analyst and thereafter modified via interpretation. Bion and other followers have pointed out that projective identification of analysand may induce in the analyst the feelings that the analysand tries to shrug off, or, alternatively, may provoke certain behavior in the analyst. Like an adequate mother that contains children's experience, the analyst should tolerate these experiences, think about them and offer interpretations that will provide the meaning to the experience that was unbearable or incomprehensible for the analysand. Understanding of the communication importance of project identification

has significantly contributed to the attitude that contratransfer need not be an obstacle, but a crucial tool that illustrates the level of object relations, anxiety and defense that prevail in the analysand. Increased focusing of the transfer and contratransfer and careful investigation of unconscious meaning of the "here and now" before any attempt to reconstruct the past has gained importance even beyond the Kleinian school of psychoanalysis. In recent years this is a prevailing trend in modern psychoanalytical theory of technique.

Key words: Kleinian school, psychoanalytical technique, transfer, contratransfer, project identification.

Вклад клайнианской школы в психоаналитическую теорию техники

ТАТЬЯНЯ ВУКОСАВЛЕВИЧ-ГВОЗДЕН

Вклад клайнианской школы в психоаналитическую теорию техники - многогранный. М. Клайн обогатила и расширила концепт трансфера. Привлекая внимание к процессам проекции и интроекции, она показала, каким образом в трансфере внутренние объекты и части "себя" мобилизируются проекцией на аналитика и затем модифицируются через интерпретацию. Ее выдающийся последователь Блонн и другие авторы подчеркивали, что проекционная идентификация анализанта может действительно индуцировать у аналитика чувства, от которых пытается освободиться анализант, или хочет направить аналитика на определенное поведение. Подобно адекватной матери, которая собирает детский опыт, аналитик должен уважать эти чувства, думать о них и интерпретировать, давая смысл опыту, который для анализанта был непереносимым и непонятным. Установление коммуникативного значения проекционной идентификации очень сопутствовало положению, согласно которому контратрансфер должен быть не препятствием, а ключевым инструментом в работе, потому что он показывает уровень объектных отношений, тревожность и оборону, которые доминируют в данный момент у анализанта. Повышенная сосредоточенность на трансфере и контратрансфере, как и кропотливое исследование подсознательного в "сейчас-и-здесь", прежде любой попытки реконструкции прошлого, получили значение и вне клайнианской психоаналитической школы. В последние годы это является общим направлением в современной психоаналитической теории техники, которая в определенной мере снимает существующую в ней до того времени острую разницу.

Ключевые слова: клайнианская школа, психоаналитическая техника, трансфер, контратрансфер, проекционная идентификация.